

III. Béla király és feleségének sírja

A felfedezés körülményei és visszhangja 1848-ban

Mottó: „Az egyedüli útbaigazító a véletlen és a tudomány”¹

A régiségek és a múzeum ügye

A XIX. század a felvilágosodás nyomán a nemzeti romantika eszmerendszerében a régiségek, s ezzel együtt a nemzeti történelem dicső emlékeinek tudatos megőrzése gondolatát is felvetette. A régészet, a művészettörténet és a műemlékvédelem is ebben a gondolatkörben gyökerezik.

A nemzeti törekvések talaján teremtődött meg — Európában is az elsők között — az első magyar közgyűjtemény 1802-ben Széchényi Ferenc gróf adományaként, melyet az 1807. évi 27. tc. örökített meg. A gyűjtemény, a Nemzeti Múzeum felügyelője József nádor, majd 1847-től István nádor volt. A nemzeti kormány 1848. december 19-én vonta az intézményt a közoktatási tárca joghatósága alá.²

A Nemzeti Múzeum eszméjéhez híven az állami adminisztráció törekvése az volt, hogy a gyűjteménybe kerüljenek a legfontosabb és legérdekesebb leletek. 1804-ben rendelkeztek a nyomdák köteles példányai leadásáról, 1836-ban vásárolták meg a Jankovits-gyűjteményt. Jellemző és érdekes, hogy a Székesfehérvárott 1803-ban megtalált István király szarkofág 1814-ben a Nemzeti Múzeumba került³, s csak 1936-ban hozták vissza.

Az épületet az 1832—36-os országgyűlésen megajánlott, a nemesség által fizetendő 500 ezer forintból kezdték építeni 1837-ben. 1846-ban már rendeztek kiállítást a félig kész épületben, ám igazi hírnévre az 1848-as forradalom és szabadságharc napjaiban tett szert.

A tudományosság és a nemzeti múlt megbecsülése csendül ki a szabadságharc zaklatott idejében hozott rendeletekből is. A Közlöny, a kormány hivatalos lapja 1848. december 2-án így kezdte Kossuth Lajos november 30-ai rendeletének közleményét: „A tudományt a harcok között sem szabad felednünk, sőt azt ápolni mindenkor kötelességünk.”⁴ Ennek szellemében fogalmazta meg Kossuth — Teleki József gróf, az Akadémia elnöke javaslatára — rendeletét

az erődítési, sáncépítési munkáknál talált régiségek beszolgáltatásáról⁵. A múzeum gyűjteménye számára Mészáros Lázár hadügyminiszter megnyitotta a fegyverraktárakat⁶. Az Országos Honvédelmi Bizottmány mellett működő, művelődésügyekkel foglalkozó államtitkárság élére Szász Károly személyében a régiségek megőrzése iránt különösen elkötelezett ember került⁷. Már ekkor is megfogalmazódott azonban az a gondolat, hogy nem csupán a régiség, hanem a jelenbeli fontosság is méltóvá tehet tárgyakat arra, hogy a nemzeti múzeumba kerüljenek. Az ozorai fegyverletétel (1848. október 7.) során a Roth és Philipovics vezette 9 ezer főnyi tartaléksereg 5 zsákmányolt zászlaját is itt helyezték el az országgyűlésen való bemutatás után⁸.

Az 1848-as fehérvári leletek visszhangjáról kritikusan

A székesfehérvári leletek azonnali népszerűsítését többen vállalták a szemtanúk közül. Természetesen maga Érdy János, a Nemzeti Múzeum őre, a feltárás vezetője a helyszínen és a pesti kiállítás december 27-ei előadásán szolt róluk. Szvorényi József (1816—1892), akkor fehérvári gimnáziumi tanár december 12-ei írásával a Közlönyben, Boross Mihály (1815—1899) ügyvéd, akkor Fejér megye másodalispánja a Közlöny és a Kossuth Hirlapja tudósítójaként írta le az eseményeket. Egykorúnak tekinthető Pauer János (1814—1889), akkor székesfehérvári papneveldei tanár 1849-ben megjelentetett tudományos dolgozata is⁹, melyről joggal jegyzi meg Török Aurél: „...én abban a nézetben vagyok, hogy édes hazánkban még nem látott napvilágot oly könyvecske, mely hat pengő krajczáron oly felette nevezetes és érdekes fölfedezést nyújthatott volna a hazai tudományosságnak, mint Pauer könyvecskéje.”¹⁰ Érdy tudományos összefoglalóját, melynek gondolatmenetét állítólag már 1848. december 27-i előadásában elmondta, csak 1853-ban jelentette meg. A munkát a szerkesztő a következőképpen minősítette: „Magyar régiségeink, nemzeti emlékeink sorában ennél nevezetesebb, nagyobb fontosságú felfödözés nem létezik. Méltán lehet azt az eddigi magyar emlék találmányok koronájának tekinteni.”¹¹

Az 1850-es években sem Szvorényi József, sem Palugyai Imre, sem Fényes Elek nem említette az akkor nem szalonképes 48-as ügyet¹². Érdy volt az egyetlen, aki ezt mint tudós, a kérdés legszakavatottabb ismerője megtehetette, s maga is szemtanúként említette Pauert és Szvorényit¹³.

Az 1860-as évektől viszont már Székesfehérvár minden apró említésénél felbukkant a III. Béla-motívum. A századfordulón már szinte sajnálatosan túltengett a régi dicsőség emlegetése, elvonta ugyanis az írókat a mindenkori apró jellegzetességek, érdekességek rögzítésétől, pedig milyen nagy hasznát vennénk — történészek és néprajzosok — ma ezeknek a megfigyeléseknek.

Vádak Székesfehérvár ellen 1848 őszén

A nagy megkönnyebbülés, a pákozdi csata (1848. szeptember 29.) és Jellasics helyőrségének lefegyverzése (1848. október 3.) után — olyan események után tehát, amelyek kapcsán joggal gondolhattak saját hősiességükre — súlyos vádakkal, hazaárulással vádolták Székesfehérvár és Fejér megye vezetőit és

népét. Tóth Lőrinc és Madarász László azt kifogásolta, hogy „tárt karokkal” várták, és élelmezték Jellasics csapatait¹⁴.

A vádak okozta sértettségről így írt Boross Mihály: „A horvátoktól megsza-
badulván saját kormányunk által zaklattattunk. Fejér megye elvádoltatván a
kormány előtt, hogy jó indulatot tanusított a horvátok iránt: Kállay Ödön
kormánybiztosul küldetett nyakunkra, miszerint vizsgálódjék aziránt, kik és
miért élelmezték Jellasich seregét...Mindenesetre tapintatlan eljárás volt a me-
gye és a város ellen, mikor az csak saját maga iránti kötelességét teljesítette.
A magyar sereg elvonul s martalékul hagyja az ellenségnek a védtelen várost,
s a kormány vizsgálatot indít a megye és a város ellen, hogy miért nem állt
ellent s miért élelmezte a betóduló sereget?”¹⁵

A rossz hír, jelen esetben Fehérvár rossz híre természetesen gyorsabb szár-
nyakon szállt, mint a védelmére felhozott érvek. Egy F.J. szignóval jelzett egy-
korú ponyvairatként közölt, Szeptemberi dal című vers érdekesen tanúskodik
erről (itt most csupán idevágó részletét idézem):

*Jelasicsnak ős Fehérvár
Vivatlanul kapukat tár,
S a korcs fiak ott hódolnak,
Hajh! egy hitvány kalandornak.
Még megérjük, hogy e betyár
Ami nem tett török, tatár
Dámájának ott csap leveg,
István király sírja felett*

A város és vezetősége azonban nem csupán megbántódott, hanem véd- és
dacszövetséget is kötött a vizsgálóbiztosok ellen. Még a kormánybiztosok meg-
érkezése előtt a testületek megtárgyalták és mindenben jóváhagyták a vezetőség
korábbi intézkedéseit. A kormánybiztosok itteni tevékenysége valóságosan meg-
bénította a tisztkart, pedig most, az újabb támadás előestéjén ismét az erők
koncentrálására lett volna szükség¹⁷.

I. Ferenc József trónra lépése és a hadi helyzet 1848 telén

1848 őszén a Windisch-Grätz herceg vezette katonapárt és a császári család
egyaránt a trónváltás előkészítésén fáradozott. 1848. november 21-én alakult
meg a Schwarzenberg-kormány. A december 2-án trónra lépő új császár, I.
Ferenc József és a kormány is az egységes Ausztria programjával lépett fel¹⁸.
A változásban nem pusztán formális szerepe volt annak a ténynek, hogy Ferenc
József nem tett esküt a magyar alkotmány tiszteletben tartására: ezért felelt
meg az összmonarchia érdekeinek és ezért nem volt elfogadható a magyar
szabadságharc szempontjából trónralépése.

Windisch-Grätz herceg felhatalmazást kapott a magyarországi rend helyre-
állítására, azaz a támadásra, ami december 14-én be is következett. Ekkor
olyan erővel kellett szembenéznie a magyar hadseregnek, amelyet nem volt
képes a Dunántúlon megállítani: Görgei Artúr december 26-án föladta Győrt,
Perczel Mór serege pedig december 30-án Mórnál szenvedett vereséget, éppen
a Jellasics vezette I. hadtest ellen: A visszavonulás és a vereség után sem

Székesfehérvár, sem a főváros nem volt többé védhető: Pest-Budát január 5-én, Székesfehérvárt január 7-én szállta meg a császári haderő¹⁹.

Mély politikai és hadászati válság jellemezte tehát a magyarországi helyzetet 1848. december elején.

A zaklatott idők, az ismétlődő fenyegetettség, az önértékelési válság és az igaztalan vádak közepette úgy kellett Fehérvárnak valami dicső, valami nemzeti és hősi, mint egy falat kenyér. Ebbe a helyzetbe robbant bele a királyleletek híre. Ezzel magyarázható az az elemi erejű érdeklődés, ami a városban fogadta az igazán dicső, nemzeti és hősi múltat idéző leleteket.

A kút

Székesfehérvár jó ivóvizben szegény belvárosában a kút ásása vagy fúrása mindig központi kérdés volt. A XIX. század elejétől a város már állandó kút-mestert alkalmazott, s a sikeres fúrások híre messze elterjedt: Kaposvár és Debrecen is Birghoffer itteni kút-mestert kérte kölcsön²⁰. Forrásaink úgy tudják, hogy az országban az első artézi kutat itt fúrták²¹. 1851-ben Fényes Elek országleírásában nem a királysírokat, hanem az 1834-ben fúrt artézi kutat tartotta Fehérváron megjegyzésre méltónak²². Ekkor a városban már három artézi kút volt²³ 1838-ban Barkóczi püspök kérte kölcsön a város artézi kútfúró eszközeit, s ezekkel a püspöki palota udvarán 1839-ben fúrtak kutat²⁴. A kút rajzát a tanácsnak bemutatták²⁵. A kút vizét a püspökkert falán kívüli, Fazekas utcai medencébe is kivezték, s a levezető csatorna ásásakor találták meg és rombolták össze az első sírokat²⁶.

1846-ban a püspöki kert kútjának vízhozama romlott, ezért a kivezető csatornát lejjebb kellett volna szállítani. A kút-mester és Máder Ferenc kőműves számításai nem győzték meg a tanácsot, és úgy határoztak, hogy a püspökség falán kívül egy új kutat fúratnak, mert félték, hogy a régi vízhozam már nem láthatja el a belvárost²⁷. Ennek az új kútnak a fúrása a csőnek való fa hiánya miatt csak 1847. február 14-én „véttetett eszközzésbe”²⁸.

Szeptember elején a kút körüli földmunkák folyamán egy régi épület falára bukkantak. A tanács megnézte, és úgy határozott, hogy azt Kállinger Izidor mérnök rajzolja le, és „a régiség iránti kegyeletből, ahhoz értők által... szedtettsék ki.”²⁹

A megtalált falak „fejtegetésére” a város rendszeresen külön személyt alkalmazott, aki a kitermelt kő és föld mennyisége után kapta fizetését. A kőfejtő 1840-ben már azt is kikötötte, hogy a kőfejtést csak akkor vállalja, ha a talált kincsek az övé lehetnek³⁰. Erre a kikötésre valószínűleg azért került sor, mert az 1839-es sírrablásnak híre ment, az ékszerek egy része Bécsbe, másik része utóbb a Nemzeti Múzeumba került, de a munkások kezén is eltűntek darabok³¹.

III. Béla és felesége sírjának megtalálása a székesfehérvári tanácsülési jegyzőkönyvek tükrében

1848-ban folytatódtak a kút körüli földmunkák: május 5-én jelentette Kállinger mérnök, hogy a köveket kiszedték, de „a kiásott négyszögletes gödör

egyik sarkában még egy koporsó mutatkozik, mely majd csak a kút elkészülte után ásattathatik ki.”³² A tanács a munkák folytatását rendelte el.

A tanácsülési jegyzőkönyvek 1848. december 5-ei, 4509. számú bejegyzése szól az „artézi kúttól 2 és 3 ölnyi távolságban délkelet felé” márvány sírkövek megtalálásáról, és az első márvány koporsó felnyitásáról. A jegyzőkönyv élményszerűen írja le a koporsóban talált „emberi test töredékeny csontjait”, mely „tetemek az orvos urak vizsgálatánál fogva mintegy 40 éves némbéri hulladékoknak találtattak.” A legnagyobb megilletődés hangján a „15 próbás ezüsből álló... egyszerű koroná”-ról és az „aranszövetű selyem fátyol darabjai”-ról szólnak. Az ügyhöz tartozó határozatban³³ — „minthogy a körülmények királyi és valószínűleg Árpád-nemzetségi tetemeknek látszanak” — a mellékleteket Eischl Ede jegyzővel a múzeumnak küldték fel³⁴. Eischl levelet vitt Luczenbacher János akadémiai titoknoknak és a Honvédelmi Bizottmánynak „ezen érdekes találványról”, és arról, hogy a kibontott sír mellett még egy másik is látszik. A másik sír kibontásához meghívták a „régiségek országos hírű szaktudományos bűvarát”.

Érdekes, hogy megérkezéséig végig Luczenbacherként emlegetik a tudóst, holott nevének Erdi-re (i-vel!) történt változásáról a Közlöny július 2-án, a Kossuth Hírlapja pedig augusztus 7-én hírt adott³⁵. A névváltozásra nyilván megérkezésekor maga figyelmeztette a városatyákat.

Még ugyanazon a napon, december 5-én délután 2 órakor Hadhalmi polgármester kérésére megvizsgálták a csontvázat a városban lévő orvosok. Marbik Mihály, Hellensteiner Károly, Say Ferenc, Hanekker Ferenc, Schaller János és Aschner József az elkészített látletben „megélemedett korú” „nő személyt” irtak le, akit „hatszáz évek előtt” temettek el³⁶. A december 7-én tartott közlésen az elnöklő polgármester mondta el a körülményeket s a testület az ásatás folytatása³⁷, illetve „hatósági elősegítése”³⁸ mellett döntött.

A Pestre felvitt ékszereket Erdy december 6-án 61. szám alatt jegyezte be a szerzeményi naplóba³⁹. Megjegyezte róluk tanulmányában, hogy az illetékes helyeken bemutatta és — mint írja — „azonnal megbízattam, hogy Fehérvárra utazzam, az ott lelt ékszereket és márványlapokat a magyar nemzeti múzeum részére lefoglaltam, ide felhozassam, és a még netalán szükséges ásatást, a hatóság közbejöttével folytassam”⁴⁰.

Erdy János és a kíséretében december 8-án érkező Varsányi János mérnök munkáját december 12-étől követték a jegyzőkönyvek. Ezek szerint délelőtt 9 órakor „számos közönség” előtt nyitották ki a második koporsót, amelyben a király csontjai és ékszerei feküdtek. A sír leírása igen pontos, talán maga Erdy diktálta, hiszen az ő később közölt megfigyeléseit tükrözi. Például Pauerrel ellentétben a király nyakán láncot ír le, de nem figyel fel arra, hogy a gyűrű nyitható szelencés⁴¹.

A jegyzőkönyvek is megjegyzik, hogy már a királysír kibontásának és le-rajzolásának napján nagy érdeklődés fogadta a leleteket. A helyszínen, majd a városházán is bemutatták a közönségnek az ékszereket, azaz a „közönség nézetének kitették”⁴² azokat. A nagy érdeklődésre minden szemtanú felfigyelt. Erdy így ír: a „gyönyörű látványra zsbongó sokaság tódult a máskor csendes térre. Csoportosan ugráltak le a gödörbe s a felügyelő nem volt képes valakit visszatiltani...[a csontváz] látására reggel nyolcz órától majd délig, még lerajzolósa tartott, mindig mások és mások sietennek a város minden vidékéről.

Itt lehet tapasztalni, mily meleg részvétellel viseltettek a fehérváriak városuk múltja iránt, látta e tudományos kincset teljes épségében néhány ezer ember, még is ki kellett az ékszereket a városház termében közszemlére tételnem⁴³.

Pauer János, ekkor 35 éves, papnevelő intézeti tanár, későbbi püspök, maga is az akadémia tagja, így ír: „azoknak látására temérdek sokaság sereglett össze⁴⁴. A másik szemtanú, a Közlönyt is tudósító Szvorényi József (nyelvész, irodalmár, ciszterci tanár) szerint „feszült vággyal függünk a homályban rejlő valóság felderítéséig⁴⁵”.

A december 14-ei bejegyzés szól az újabb melléklet nélküli sírok megtalálásáról és arról, hogy a leleteket a múzeumba — ti. a Nemzeti Múzeumba — fogják vinni, és hogy az ásatás költségeit a „közállomány”, azaz az állam állja⁴⁶.

Ha hinni lehet a pár évvel utóbbi megjegyzésnek, Érdy munkájának igen kedvező megítélést kölcsönzött — a szerkesztő megjegyzése szerint —, hogy „Érdy úr ezen fehérvári ásatást mindössze 200 pforinttal eszközölte...”⁴⁷.

Már az Érdy Jánosék Fehérvárra érkezését jelentő elnöki tájékoztatóban elhangzott az az igény, hogy „a talált régiségekből a város számára tartassanak meg”⁴⁸.

Tudjuk, hogy Érdy az Országos Honvédelmi Bizottmány azon meghagyásával érkezett, hogy a leleteket a múzeum részére foglalja le, és azokat Pestre szállítsa. Szvorényi december 12-ei tudósításában egyenesen kormánybiztosnak nevezte Érdyt⁴⁹, tegyük hozzá: ekkor minden kormány-felhatalmazással érkezőnek járt ez a titulus.

A december 14-ei — tehát III. Béla sírjának megtalálása utáni — közgyűlésen, amikor azonban még Érdy itt dolgozott, Farkas Ferenc nagyprépost javasolta, hogy kérvényezzék a kormánynál: a leletek egy része maradjon itt „e városnak a királyok temetőjéből származott dicsősége némi jeléül”. A közgyűlés fegyelmezetten leszögezte: a „kérés az országos múzeum céljával ellenkező”, ezért nem támogatták a javaslatot, csak azt határozták, hogy „a sírok helye díszes oszloppal fog megjelöltetni, s azon a sírok feltalálási ideje a késő maradék számára is fel fog jegyeztetni⁵⁰. A díszes oszlop elmaradt, a késő maradéknak való feljegyzés az 1998-ban leleplezett Érdy emléktáblán valósult meg.

Érdy székesfehérvári tartózkodásának utolsó jegyzőkönyvbéli említése december 17-én keltezett nyugtája, amelyben elismeri a december 11-étől 16-áig tartó ásatás leleteinek átvételét „a Nemzeti Múzeum számára Pestre szállítás végett”⁵¹. Ez a nyugta közvetlenül az indulás előtt íródhatott, hiszen már 16-án kiállították Hathalmi Pál polgármester és Orsonits Vilmos aljegyző aláírásával ifj. Balogh Ferenc számára a leletek fuvarozására vonatkozó útlevelet⁵², melyen december 19-ei dátummal szerepel Érdy pesti átvételt igazoló aláírása.

A megtalálás történetéhez hozzátartozik még az a kérdés is, hogy miért kellett a munkát abbahagyni. Érdy és Pauer is „a zordon télnek fergetegei”-re hivatkozott⁵³. A megtalálásról később értekezők joggal jegyzik meg, hogy a hadi helyzet sem tette lehetővé a munkálatok folytatását. Mindkét körülmény méltánylandó ugyan, véleményem szerint azonban sokkal egyszerűbb a helyzet. Érdy teljesítette, amire a megbízatása szólt, a megnyitott gödörből látható leleteket feltárta és elszállíttatta Pestre. Ez nem azt jelenti, hogy az az időszak, ami december 17-e után következett, akár időjárás, akár hadi szempontból folytathatóvá tette volna az ásatást, tény azonban, hogy Érdy maga nem sajnálkozott a munka befejezése miatt és nem okolt érte külső körülményeket.

A leletek a Nemzeti Múzeumban

A székesfehérvári helytörténeti irodalomban Lauschmann Gyula⁵⁴ nyomán bukkan fel olykor az a megjegyzés, hogy a feltárást Székesfehérváron Kossuth Lajos is megtekintette volna. Az imént bemutattam a tanácsülési jegyzőkönyvek több bejegyzését: a kútmester, a városi mérnök, az orvos és a kanonok egyaránt megnyilatkozik bennük. Lehetetlennek tartom, hogy ha Kossuth 1848. december 17-én reggelig itt megjelent volna, azt a jegyzőkönyvek ne említették volna.

Egy adat ezzel szemben arra mutat, hogy a leleteket Kossuth már Pesten a Nemzeti Múzeumban tekintette meg december 22-én⁵⁵. Ha a dátumot elfogadjuk, akkor tudhatjuk, hogy hosszabb látogatásra nem is telt volna ebből a nappól: ekkor adta ki ugyanis Kossuth felhívását az általános népfelkelésre a haza védelmében⁵⁶. Az előtte való napon bizta meg Batthyány Istvánt Székesfehérvár és Fejér megye kormánybiztosságával és szabad mozgó csapatok szervezésével. E tevékenysége fedezetül a pénzügyminisztérium 12 ezer forintot utalt át Batthyány számára⁵⁷.

A Pestre visszatért Erdy igazolhatóan a királysírok leleteivel foglalatoskodott. Pesten a múzeum egyik termében a leleteket „úgy állítottam össze, amint találtattott” írja, s december 27-ére szakmai bemutatót szervezett. Ekkor vizsgálta meg neves orvosokkal a csontokat⁵⁸ és utólagos visszaemlékezések szerint ekkori előadásában fejtette ki nézeteit a leletek datálása kérdésében⁵⁹.

A királysírok fellelésének egykorú irodalmi visszhangja

A királysírok híre ihlette Garay János: Síri hang az élökhöz című versét⁶⁰, amelyben az ősök ereklyéit is a kortársak lelkesítésére kívánja felhasználni a szabadság kivívása érdekében:

*... apáid sírja azért nyílt meg neked,
Hogy a holtak láttára feldobbarjon szíved,
Nem, mert talán király volt, de oly kornak fia,
Melyben dicső, szabad s független volt e haza.*

Érdekes és jellemző, hogy az új király, Ferenc József, akinek trónra lépését a magyar országgyűlés nem ismerte el, többszörösen is érintett a versben. A negyedik versszak az eredeti versben „a hitszegő király hitetlenségeit” ostorozza, a hatodik versszakban pedig azt a tényt:

*Hogy hűtelen királya megszegve szent hitét,
elárulá, eladta, pusztítja ős népét,*

A verset munkájában a csontleletek első antropológus vizsgálója, Török Aurél is függelékben közölte értekezésében⁶¹, de az akkori királyra is kompromittáló részeket szemérmesen kipontozta. Nem véletlenül, hiszen a király akkor is I. Ferenc József volt, és a csontok vizsgálata után 1898. október 21-én — éppen száz évvel ezelőtt — történt meg a király által elrendelt és 25

ezer forinttal finanszírozott sokadik temetés, most már a budai Mátyás templom Szentháromság kápolnijában⁶². Ezek a sírok ma is itt látogathatók, az eredeti szarkofágok viszont az 1938-as ünnepségek tiszteletére Székesfehérvárra kerültek vissza a Bazilika altemplomába⁶³.

A lelkesült hangulatról a verset író Garay egy Petőfi-nek írott levelében számol be 1848. december 25-én. Itt immár prózában tér ki a sírokkal kapcsolatos véleményére: „holnapután tudóstárilag vagyunk meghíva a Múzeumba a sz.-fehérvári ősemlék megnézésére. Engem, ki őseink nagy kora iránt annyi kegyelettel viseltetem, előre öröm tölt el, hogy egy Árpád-királyt — ha csak csontvázában is látandok, — nem tán azért, mert király, hanem mert oly korból való magyar, melyben e nemzet szabad, független és nagy volt. Bár csontjaiból oly miasma terjedne elkorcsosult levegőnkre, mely mindnyájunkat szabadság lázba ejtene!”⁶⁴.

Petőfi ekkor Debrecenben a Színház utca 2555. szám alatt lakott, s december 15. óta Zoltán fia születésével volt elsősorban elfoglalva. Sajnos Garayhoz írott levelei nem maradtak ránk⁶⁵, mégis ismerjük a királysírral kapcsolatos vélekedését. A történelemre vonatkozó jegyzetei között talált 1849. január 12-ei feljegyzésében természetesen egészen másként, igazi republikánushoz méltóan vélekedik: „Több század óta feledve volt a hely, hová hajdan a királyokat temették Székesfejérvárott. 1848. vége felé meglelék a sírboltot s benne két Árpád-király csontjait. Ez csak egy évvel is előbb, nemzeti ünnep lett volna; most egy pár régiségkedvelő tudóst kivéve, senkit sem érdekelt... a nemzet épen a királyok elleni harcát vivta. Mintha azért jöttek volna ki e holt királyok a sírból, hogy élő utódaikat lehiják magokhoz a trónról a porba.”⁶⁶

A költői kép más — mondhatnánk, ellenkező irányú mozgást tükröz —, mégis hasonló megítélést sugall Boross Mihály Kossuth Hirlapjának írott beszámolója is 1848. december 20-án. „Midőn egyfelől a habsburgok koronája porba hull, másfelől az elhunyt királyok koronái a porból kelnek ki.”⁶⁷

A példák száma szaporítható lenne, de ennyiből is látható, hogy különbözőképpen fogadták eleink a „holt királyok” megtalálását. A tudósok lelkesedése érthető, az ismert személyek megítélése nézeteik ismeretében várható, a helyiek elemi erejű lelkesedése pedig természetes.

Demeter Zsófia

JEGYZETEK:

- 1 Lukács, 1868. 292.
- 2 Hermann szerk., 1996. 10.; Fodor szerk., 1992. 8
- 3 Fitz, 1980. 77.; Buzinkay, 1986. 39.
- 4 Közlöny, 1848. december 2. 175.sz. 825. o.
- 5 Kossuth Lajos Összes Munkái XIII., 1952. 594—595.; Szabad szerk.: 1994. 129.
- 6 Hermann szerk.: 1996. 10.
- 7 Buzinkay, 1986. 42.
- 8 Hermann szerk., 1996. 10.
- 9 Pauer, 1849.
- 10 Török, 1894. 197.
- 11 Érdy 1853. 42. A szerkesztő megjegyzése.
- 12 Szvorényi, 1851.; Fényes, 1851., Palugyai, 1853.
- 13 Érdy, 1853. 45.
- 14 Erdős, 1998. 195—196.
- 15 Boross, 1881. 110.

- 16 közli Pogány szerk.: 1983. 266—267.
 17 Erdős, 1998. uott.
 18 Hermann szerk., 1996. 221.
 19 Boross, 1881. 111-127.; Hermann szerk., 1996. 229—231.; Erdős, 1998. 215—222.; Magony, 1998. 43.
 20 Kállay, 1988. 403—406.
 21 Érdy, 1853. 43.; Török, 1894. 177.
 22 Fényes, 1851. II. 8—9.
 23 Kállay, 1988. 406.
 24 uott. 329.
 25 Székesfehérvár Város Levéltára (a továbbiakban SzVL.), Tanácsülési jegyzőkönyv, 1839. 840., 1454. sz.
 26 Érdy, 1853. 43.; Lukács, 1868. 294.; Fodor szerk., 1992. 50.
 27 SzVL. Tanácsülési jkv. 1846. 4082.; 4124.; 4321.
 28 uott. 1847. 3872.
 29 uott. 1847. 3558.; Kállay, 1996. 151.
 30 uott. 1816. 508.; 1839. 244.; 1840. 106.
 31 Henszlmann, 1864. 224.; Nemeskéri 1982. 110—111.; Kégl, 1987. 14.; Fodor szerk. 1992. 50.
 32 SzVL Tanácsülési jkv. 1848. 1596.; Pauer, 1849. 2.
 33 uott. 4509. sz.
 34 Az átadást igazoló nyugta a 4573. számon. Az átvevő Kubinyi Ágoston, aki a leleteket mint ajándékot vette át.
 35 Közlöny, 23. sz. 1848. július 2. 92. o.; Kossuth Hírlapja, 33. 1848. augusztus 7.
 36 SzVL. Tanácsülési jkv. 1848. 4510.
 37 uott. 4542.
 38 uott. 4579.
 39 Forster, 1900. 9.
 40 Érdy, 1853. 43.
 41 SzVL. Tanácsülési jkv. 1848. 4613.
 42 uott. 4579.
 43 Érdy, 1853. 44.
 44 Pauer, 1849. 4.
 45 Szvorényi, 1848. Közlöny, 191., 1848. december 18. 901.
 46 SzVL. Tanácsülési jkv. 1848. 4579.
 49 Szvorényi, 1848. Közlöny, december 18. 901.
 50 SzVL. Tanácsülési jkv. 1848. 4619.
 51 uott. 4664.
 52 uott. 4684.
 53 Érdy, 1853. 43.; Pauer, 1849. 5.
 54 Lauschmann, III. 1995. 253.
 55 Hermann szerk., 1996. 10.
 56 Kossuth Lajos Összes Munkái, XIII.1952. 839.
 57 uott. 837.
 58 Érdy, 1853. 45. Az orvosi vizsgálatokról közelebbit nem tudunk.
 59 Henszlmann, 1864. 215., Török, 1894. 176.
 60 Garay, 1956. 135—136.; idézi Török, 1894. 156—157.
 61 Török, 1894. 154—157.
 62 Forster, 1900. 269—270.; 276., és Békefi Reming dr., 1900. 279—292.
 63 Kégl, 1987. 14.; Buzinkay, 1986. 91.
 64 Petőfi, 1974. 529—530. idézi Török 1894. 155—156.; Buzinkay 1986. 47.
 65 Petőfi, 1964. 457.
 66 Petőfi, VII. 1964. 142.
 67 Boross, 1848. Kossuth Hírlapja, december 20.

IRODALOM:

- Békefi Reming Dr.: 1900 III. Béla temetése. in. III. Béla magyar király emlékezete. Forster Gyula szerk. 244—278. Budapest
 Boross Mihály: Élményeim 1848—1861. Székesfehérvár
 Buzinkay Géza: 1986 Kő se mutatja helyét. A királysírok pusztulása. Budapest, 1986. 119 pp.
 Erdős Ferenc: 1998 Forradalom és szabadságharc Fejér megyében (1848—1849) Székesfehérvár

- Érdy János: 1853 III. Béla király és nejeének Székes-Fehérvárott talált síremlékei. Magyarország és Erdély Képekben. Szerk.: Kubinyi F. — Vahot Imre. 42—48. Pest I.
- Fejér György: 1818 Régi Székes Fehérvárról jegyzetek. Tudományos Gyűjtemény. VI. 32—53.
- Fényes Elek: 1851 Magyarország geographiai szótára. II. kötet. Pest.
- Fitz Jenő: 1980 Székesfehérvár. Panoráma, 1980.
- Fodor István szerk.: 1992 Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest
- Forster Gyula: 1900 Székesfehérvár koronázó templom in. III. Béla magyar király emlékezete. szerk. Forster Gyula. 1—17. Budapest
- Forster Gyula: 1900 A budavári koronázó templom. in. III. Béla magyar király emlékezete. 244—278. Budapest
- Garay János: 1956. Garay János válogatott művei. S.a.r. Kovács Antal. Szekszárd. Síri hang az élőkhoz. 135—136.
- Hazai Tudósítások. 1806. Hazai Tudósítások. XXVII. 226—228.
- Henszlmann Imre: 1864 A székes-fehérvári ásatások eredménye. Pest
- Hermann Róbert szerk. 1996. 1848—1849. A szabadságharc és forradalom története. Budapest
- Kállay István: 1988 Fehérvár regimentsa 1688—1849. A város mindennapjai. Fejér megye Történelmi Évkönyve 18. Székesfehérvár
- Kállay István: 1996 A fehérvári koronázó bazilika közjogi szerepe. A székesfehérvári Boldogasszony bazilika történeti jelentősége. Az 1996. május 16-án rendezett tudományos tanácskozás előadásai. Szerk: Farkas Gábor. 143—153. Székesfehérvár.
- Károly János: 1898 Fejér Vármegye története I-V. II. kötet. Székesfehérvár.
- Kéglí Ferenc: 1987 Királyaink fehérvári temetője. Fejér Megyei Szemle. 1.sz. 13—17.
- Kossuth Lajos: 1952 Kossuth Lajos összes munkái. XIII. Kossuth Lajos az OHB élén. Első rész. 1848. szeptember—december S.a.r. Barta István. Budapest
- Lauschmann Gyula: 1995 Székesfehérvár története III. Székesfehérvár
- Lukács Béla: 1868 Székes-Fehérvár. Magyarország képekben. Honlismertető folyóirat. szerk. Nagy Miklós II. kötet. 289- Pest.
- Magony Imre: 1998 Székesfehérvár nemzetőrei 1848-ban. Székesfehérvár.
- Nemeskéri János: 1983 A székesfehérvári királysírokról. Magyar Tudomány, 2.sz. 104—121.
- Palugyai Imre: 1853 Szabad királyi városok leírása. Székesfehérvár. Pest.
- Pauer János: 1849 A Székesfehérvárott fölfedezett királyi sírboltból. Nyomtatott özvegy Számmer Pálné betűivel. Székesfehérvár
- Petőfi Sándor: 1964 Petőfi Sándor összes művei. VII. Petőfi Sándor levelezése. S.a.r. Kiss József, V. Nyilassy Vilma. Budapest
- Petőfi Sándor: 1974 Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése. Gondozta: Matinkó András. Budapest
- Pogány Péter szerk.: 1983 Rlady magyar! 1848—1849 fametszetes ponyvái, csatakronikái. Magyar Hirmondó. Budapest
- Polgár Iván: 1936 A székesfehérvári bazilika múltja. Székesfehérvár
- Szabad György szerk.: 1994 Kossuth Lajos üzenetei. Budapest
- Szvorényi József: 1851 Székes-Fejérvár. Új Magyar Múzeum. VIII. füz. május 1. 405—430.
- Török Aurél: 1893 Jelentés III-dik Béla magyar király és neje testereklýeiről. Értekezések a természettudományok köréből. Budapest